

Svensk marinarkeologi – idag, igår, imorgon

I skrivande stund – augusti 2001 – är jag åter projektanställd på Statens sjöhistoriska museer. Det var 24 år sedan sist. Tillbaka på ruta ett? Jag hoppas det inte är så. En del har hänt sedan mina egna bildliga djupdykningar i marinarkeologin i slutet av 70-talet och början av 80-talet och mest positivt är att en ny generation marinarkeologer har etablerat sig. Här finns inte kvar den gamla klivenheten om huruvida man var dykare med lite arkeologisk fernissa eller arkeolog som nödtorftigt lärt sig dyka. Självklart är man idag arkeolog och kulturmiljövårdare, men som parallell kompetens har man en grundlig dykutbildning. Men vissa gamla orosandar finns kvar, fast rotade sedan lång tid, nämligen: vad är marinarkeologins status, *raison d'être* och framtid? Jag vill påstå att för att förstå dagens (och morgondagens) marinarkeologi måste man känna dess framväxt och man kan i stora drag skönja fyra faser i dess historia:

1) 1880–1930. Det fanns ingen marinarkeologi, bara arkeologi. I förkommande fall undersökte skickliga "vanliga" arkeologer maritima lämningar, ibland stöttade av skeppsbyggare och ingenjörer. De norska vikingaskeppen, Nydam, Hjortspring kan nämnas.

2) 1930–1960. Medvetenheten om de maritima lämningarnas särart ökar. Specialister tillkallas för att ta hand om just båtfynd. Harald Åkerlunds grävningar i Kalmar slottsfjärd är ett bra exempel. Vissa arkeologer förvärvar stora specialkunskaper om båtar och sjöfart, men förknippas sällan enbart med detta. Nämnas kan Humbla, Almgren, Marstrander, Brögger med flera.

3) 1960–1990. En egen marinarkeologisk disciplin utvecklas. Man definierar sig själv som "marinarkeolog" och skapar därmed ett "vi-dom"-förhållande visavi andra arkeologer. Man framhåller ständigt sitt källmaterial som tekniskt och mycket avancerat, och tillskapar egna mötesfora. Tyngdpunkten ligger stadigt

på källmaterial och metod, sällan på kontext, aldrig på teori.

4) 1990–. Där är vi nu. Ett antal möjliga scenarier utkristalliserar sig. Det finns nämligen två motstridiga krafter inbyggda i den marinarkeologiska självbilden; den ena vill separera, den andra vill förena. Ska man hitta tillbaka till arkeologin och åter bli en del av ämnet, ska man vara sig själv nog och utvecklas åt det håll som bestäms av nästa fynd, eller ska man lyckas med konststycket att ha en egen identitet, men ändå kunna upprätthålla en dialog och ett konstruktivt utbyte med såväl annan arkeologi som andra sociala vetenskaper?

En sak är säker: "nyttiggörandet" och etablerandet av det maritima källmaterialet som en resurs för hela den kulturhistoriska forskningen är ett långsiktigt och kostsamt arbete. Fram till andra delen av 1970-talet var svensk marinarkeologi i klass med den internationella, men därefter har det dessvärre mest varit stagnation. Vi vet dock vad som måste göras.

Ser vi på våra danska kolleger har de lyckats etablera marinarkeologin som en naturlig del av sitt vetenskapliga samhälle. Jag tror att den viktigaste skillnaden visavi Sverige är att man har institutionaliserat marinarkeologin och att den står på tre ben:

1) en stark forskning, 2) en kontinuerlig tillförsel av nya data genom en väl fungerande fältverksamhet och sist men inte minst, 3) en bra publik arena i form av Vikingeskibsmuseet.

Men det har tagit 40 år, kostat massor av pengar och ofattbart mycket arbete på både det vetenskapliga och det administrativa planet.

Björn Varenius är för närvarande tjänstledig från Riksantikvarieämbetet för att utveckla ett marinarkeologiskt program vid Statens sjöhistoriska museer